

СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В КРАЇНАХ З РОЗВИНУТОЮ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

УДК 331.25

Тонкопрядов Е. О.

Розкрито особливості формування доходів та видатків бюджетів пенсійних фондів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Здійснено аналіз сучасних тенденцій трансформації солідарних систем пенсійного страхування та виявлено особливості їх розвитку в умовах економічних перетворень. Обґрунтовано доцільність поєднання систем пенсійного забезпечення та медичного страхування для підвищення рівня соціальної захищеності населення. Запропоновано напрями подальшого вдосконалення системи пенсійного забезпечення з урахуванням позитивного досвіду країн з розвинутою та трансформаційною економікою, що дасть змогу підвищити рівень збалансованості бюджету Пенсійного фонду України.

Ключові слова: система пенсійного забезпечення, солідарна модель, накопичувальна модель, медичне страхування.

СИСТЕМЫ ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В СТРАНАХ С РАЗВИТОЙ И ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКОЙ

УДК 331.25

Тонкопрядов Е. А.

Раскрыты особенности формирования доходов и расходов бюджетов пенсионных фондов в странах с развитой и трансформационной экономикой. Проведен анализ современных тенденций трансформации солидарных систем пенсионного страхования и выявлены особенности их развития в условиях экономических преобразований. Обоснована целесообразность объединения систем пенсионного обеспечения и медицинского страхования для повышения уровня социальной защищенности населения. Предложены направления дальнейшего усовершенствования системы пенсионного обеспечения с учетом позитивного опыта стран с развитой и трансформационной экономикой, что даст возможность повысить уровень сбалансированности бюджета Пенсионного фонда Украины.

Ключевые слова: система пенсионного обеспечения, солидарная модель, накопительная модель, медицинское страхование.

PENSION SYSTEMS IN COUNTRIES WITH THE ADVANCED AND TRANSFORMATION ECONOMY

UDC 331.25

Ye. Tonkopriadov

The features of income and expenditure budgets of pension funds in countries with advanced and transformation economy are revised. Current trends in the PAYG

pension insurance transformation are analysed and characteristics of their development in the context of economic reforms are identified. The expediency of combining pension and health insurance systems to improve social protection of the population is substantiated. Directions for further improvement of the pension system based on the positive experience of countries with advanced and transitional economies are offered to better keep the balance of the budget of the Pension Fund of Ukraine.

Keywords: pension system, PAYG, cumulative model, medical insurance.

Система пенсійного забезпечення – це вагома складова фінансової системи країни, дієвість якої залежить від ефективності розподільчих відносин у процесі формування страхового фонду для здійснення пенсійних виплат. Важливим є поглиблення теоретико-методологічних засад формування бюджету пенсійного фонду з урахуванням інституційних змін фінансової системи, особливостей реалізації бюджетної, податкової та соціальної політики держави, позитивного зарубіжного досвіду.

Серед вагомих наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері пенсійного забезпечення можна назвати праці: Б. Зайчука, Е. Лібанової, Г. Мак-Таггарта, О. Малецького, Н. Савченко, А. Соловйова, І. Чугунова. З метою збалансування бюджету Пенсійного фонду України подальшого вивчення та узагальнення потребує питання формування пенсійних фондів із здійснення пенсійних виплат у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою.

Метою даного дослідження є визначення особливостей функціонування систем пенсійного

забезпечення у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, розкриття підходів до формування бюджету пенсійних фондів, обґрунтування пропозиції щодо вдосконалення системи пенсійного забезпечення країни.

Протягом останніх п'яти років фінансова система багатьох країн світу зазнала значних економічних перетворень, що вплинуло на функціонування систем пенсійного забезпечення. Зарубіжний досвід свідчить, що системи пенсійного забезпечення постійно вдосконалюються з урахуванням розвитку фінансово-економічних відносин [1]. В одних країнах системи пенсійного забезпечення фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, в інших – основу складають пенсійні накопичення населення. Фінансовою основою систем пенсійного забезпечення є обов'язкові страхові внески найманих працівників та роботодавців. У табл. 1 наведена інформація про розміри соціальних внесків у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, коефіцієнти заміщення пенсією заробітної плати.

Таблиця 1

Розміри внесків на соціальне страхування та коефіцієнт заміщення, % *

Країна	Розміри внесків на пенсійне страхування			Ставка податку на доходи фізичних осіб	Податкове навантаження на заробітну плату		Коефіцієнт заміщення
	усього	наймані працівники	роботодавці		наймані працівники	роботодавці	
Австралія	10		10	0 – 45	0 – 45	10	58,5
Китай	11	4	7	5 – 45	9 – 49	7	0
Казахстан	21	11	10	10	21	10	38,2
Російська Федерація	34		34	13	13	34	37,6
Сингапур	10 – 34,5	5 – 20	5 – 14,5	3,5 – 20	8,5 – 40	5 – 14,5	74,3
Україна	39,9 – 55,8	3,6 – 6,1	36,3 – 49,7	15	18,6 – 21,1	36,3 – 49,7	44,6
Франція	44,87	9,9	34,97	0 – 40	9,9 – 49,9	34,97	61,5
Чилі	10	10	0	0 – 40	10 – 50	0	61,2
Швеція	29,8	5,3	24,5	28,89 – 59,09	34,29 – 64,39	24,5	68,2
Японія	14,3	8,75	5,55	5 – 50	13,75 – 58,75	5,55	62,4

*складено автором за даними [2 – 4].

З аналізу даних таблиці можна дійти висновку, що один із найвищих коефіцієнтів заміщення зафіксовано в Сингапурі. Система пенсійного забезпечення цієї країни складається переважно з обов'язкових накопичень населення, якими управляє Центральний ощадний фонд. Внески на пенсійне страхування розподіляються між трьома накопичувальними рахунками: спеціальним, загальним та медичним. Спеціальний накопичувальний рахунок акумулює пенсійні накопичення, які не можна

зняти до виходу на пенсію. На загальному пенсійному рахунку накопичуються кошти, які з цього рахунку можна використовувати, не досягнувши пенсійного віку, наприклад, на придбання житлової нерухомості, послуги страхування та освіти. Медичний накопичувальний рахунок застосовується для покриття медичних витрат. Основна частина коштів, що перераховуються до системи пенсійного забезпечення, спрямовується на загальний накопичувальний рахунок. У табл. 2 наведено

аналітичні дані щодо розмірів внесків на пенсійне страхування та розподіл їх між накопичувальними рахунками.

Даний розподільчий механізм системи пенсійного забезпечення Сингапуру дозволив практично дев'яносто відсоткам населення країни придбати власне житло та забезпечив високий рівень надання медичних послуг. Він забезпечується прогресивною диференціацією внесків та гарантією Центрального ощадного фонду виплати мінімального інвестиційного доходу на вклади на звичайному рахунку в розмірі 2,5 відсотка річних, а на пенсійному і медичному – не менше 4 відсотків річних.

Таблиця 2

Розміри внесків на пенсійне страхування та розподіл їх між різними накопичувальними рахунками в Сингапурі [4]

Вік найманого працівника, роки	Розміри внесків на пенсійне страхування, %			Розподіл внесків між різними накопичувальними рахунками, %		
	усього	наймані працівники	роботодавці	загальний	спеціальний	медичний
Молодші, ніж 35	34,5	20	14,5	66,67	14,49	18,84
35 – 45	34,5	20	14,5	60,88	17,39	21,73
45 – 50	34,5	20	14,5	55,09	20,28	24,63
50 – 55	28,5	18	10,5	45,62	24,56	29,82
55 – 60	20	12,5	7,5	57,5	0	42,5
60 – 65	12,5	7,5	5	28	0	72
Старші, ніж 65	10	5	5	10	0	90

На основі приватних накопичень побудовані системи пенсійного забезпечення Австралії, Казахстану та Чилі. Особливість австралійської системи пенсійного забезпечення полягає в тому, що вона дозволяє будь-якому охочому зареєструвати особистий пенсійний фонд і управляти пенсійними коштами самостійно. Тим, хто вибрав невдалу інвестиційну стратегію, держава гарантує пенсію у зв'язку зі старістю, яка фінансується за рахунок державного бюджету Австралії. Її розміри залежать від доходів пенсіонера та вартості його майна. На повну державну пенсію може розраховувати пенсіонер-одинак або пара із середньомісячним доходом не більше встановленої суми. Слід зауважити, що чим більший дохід пенсіонера та вартість його майна, тим менша державна пенсія. Роботодавці не сплачують внески до системи пенсійного забезпечення. Наймані працівники зобов'язані самостійно інвестувати кошти в будь-яку накопичувальну програму в розмірі, не менше 10 відсотків заробітної плати.

За схожою моделлю побудована система пенсійного забезпечення Чилі. Кожна людина в Чилі має персональний рахунок у приватному пенсійному фонді, на якому акумулюються її пенсійні внески. Після досягнення пенсійного віку накопичена сума виплачується застрахованій особі. Важливо, що застрахована особа сама може визначати розміри внесків на пенсійне страхування, але не менше десяти відсотків від заробітної

плати, та встановлювати розміри пенсії і тривалість її виплати. Роботодавці в Чилі не сплачують внесків на пенсійне страхування.

З 2010 року в Чилі гарантовано мінімальну солідарну пенсію всім тим, хто досяг 65 років та здійснював пенсійні відрахування протягом 20 років, але не зумів накопичити достатньої суми. Слід зазначити, що з 1981 до 2010 року система пенсійного забезпечення Чилі не включала солідарної моделі і повністю була заснована на приватному накопиченні. Запровадження солідарної моделі було зумовлене тим, що 23 відсотки населення країни залишились без пенсійних виплат.

Незважаючи на це, в Республіці Казахстан продовжується пенсійна реформа, яка передбачає перехід від солідарної моделі пенсійного забезпечення до приватних накопичень. За основу пенсійної реформи була прийнята чилійська модель 1981 – 2010 років. Перехід до накопичувальної системи пенсійного забезпечення в Республіці Казахстан здійснюється поступово, й очікується, що він буде остаточно завершений до 2040 року [5]. Пенсійні внески, сплачені найманами працівниками, акумулюються на індивідуальних рахунках у пенсійному фонді та є основою для нарахування пенсії. Внески підприємств зараховуються до державного бюджету, використовуються для надання інших соціальних послуг та фінансування виплати пенсій із солідарної системи. Пенсійна реформа зумовила зниження коефіцієнта покриття до 38 відсотків, хоча за прогнозними даними у 2020 році він зросте до 52 відсотків.

Один із найбільших коефіцієнтів заміщення серед розвинутих країн світу спостерігається у Швеції. Це зумовлено тим, що пенсія у Швеції може складатися з трьох частин: умовно-накопичувальної, накопичувальної і гарантованої. Кошти державного пенсійного фонду формуються за рахунок загальнообов'язкових внесків найманих працівників та роботодавців. Розміри внесків однакові як для найманих працівників, так і для роботодавців. Частина внесків спрямовується до солідарної системи пенсійного забезпечення, інша – на індивідуальний накопичувальний рахунок.

Із внесків, що становлять 16 відсотків фонду оплати праці та надходять до солідарної системи, складаються умовні накопичення. Вони індексуються з урахуванням темпів зростання заробітної плати та демографічної ситуації. Розмір пенсії визначається на підставі обсягу умовних накопичень і очікуваної тривалості життя. Даний механізм нарахування пенсії робить систему умовно-накопичувальної пенсії саморегульованою, що пристосовується до змін у макроекономічній ситуації країни. У разі досягнення 61 року жителі Швеції можуть претендувати на умовно-накопичувальну пенсію.

Розмір накопичувальної пенсії залежить від розміру заробітної плати працівника та інвестиційної політики. Внески на даний тип пенсійного забезпечення становлять 2,5 відсотка фонду оплати праці та акумулюються на індивідуальному пенсійному рахунку в державному пенсійному фонді або страховій компанії. Відмінність від попереднього компоненту полягає в тому, що на рахунках розміщуються кошти, якими управляють пенсійні фонди та страхові компанії, інвестуючи їх відповідно до побажань застрахованої особи. Вона має можливість самостійно вибрати кількість розпорядників коштів.

Гарантована пенсія виплачується громадянам Швеції, які отримують низьку умовно-накопичувальну та

накопичувальну пенсію або зовсім позбавлені даних типів пенсійного забезпечення. Вона фінансується за рахунок коштів державного бюджету та виплачується після досягнення громадянином країни 65 років. У повному розмірі гарантована пенсія призначається людям, які сплачували страхові внески протягом сорока років. За кожен рік страхового стажу, якого не вистає, розмір гарантованої пенсії зменшується на 2,5 відсотка.

Системи пенсійного забезпечення Японії та Франції включають теж гарантовану пенсію. У Японії система пенсійного забезпечення складається з двох рівнів. Перший надає право на гарантовану пенсію, розмір якої визначається кожного року та має фіксовану величину. Умовою для отримання гарантованої пенсії є сплата страхових внесків не менше 20 років та досягнення 65-річного віку. Другий рівень забезпечує диференціацію пенсії залежно від обсягу сплачених внесків та терміну їх сплати. Страхові внески зараховуються до державного бюджету, за рахунок якого фінансуються два рівні системи пенсійного забезпечення.

Основою системи пенсійного забезпечення Франції є "континентальна" модель, або система "Бісмарка". Пенсії виплачуються за рахунок внесків найманих працівників та роботодавців за солідарною схемою. Особливістю системи пенсійного забезпечення Франції стало проведення у 2003 році пенсійної реформи, яка була необхідна для збалансування бюджету пенсійного фонду та проводилась відповідно до закону "Фійона". Згідно із законом "Фійона" для отримання повної пенсії необхідно мати загальний страховий стаж не менше 160 кварталів та вік 60 років. Якщо страхового стажу не досить, то розмір пенсії зменшується на 1,25 відсотка за кожен недостатній квартал стажу, хоча у 65 років отримання повної пенсії можливе незалежно від тривалості страхового стажу. Цей "штрафний коефіцієнт" не може перевищувати 25 відсотків. Законом передбачається надбавка в разі продовження трудової діяльності після досягнення 160 кварталів стажу в розмірі 3 відсотків за кожен рік роботи та сплати страхових внесків, але не більше 15 відсотків [6]. Остаточно було зафіксовано принцип індексації пенсії за темпами зростання цін та визначено розмір гарантованих пенсійних виплат.

Система пенсійного забезпечення Російської Федерації побудована з урахуванням англосаксонської моделі, хоча має свої особливості. Фінансовою основою є єдиний соціальний внесок у розмірі 34 відсотків та кошти державного бюджету. Єдиний соціальний внесок розподіляється між фондом медичного страхування для надання медичних послуг, державним бюджетом для фінансування виплати базової пенсії, бюджетом Пенсійного фонду Російської Федерації для виплати страхової частини пенсії та частково акумулюється на особовому пенсійному накопичувальному рахунку, з якого буде виплачуватися накопичувальна частина трудової пенсії. Слід відзначити, що бюджет Пенсійного фонду Російської Федерації потребує подальшої реалізації заходів щодо підвищення фінансової стійкості та досягнення збалансованості системи пенсійного забезпечення. Незважаючи на значні розміри відрахувань та невеликий коефіцієнт заміщення, дефіцит покривається за рахунок коштів державного бюджету.

Слід зауважити, що в Китаї створена централізована система пенсійного забезпечення. На даному етапі розвитку країни відбувається формування системи соціального страхування, запроваджені обов'язкові пенсійні

внески у загальній сумі 11 відсотків від фонду оплати праці для держслужбовців, які надають їм право на пенсію за умови стажу роботи на менше 15 років. Працівники великих підприємств та фабрик отримують пенсії в розмірі не менше 20 відсотків від заробітної плати за рахунок коштів підприємства. Більшість населення країни позбавлена пенсійного забезпечення взагалі.

Таким чином, пенсійна система є одним із найбільш вагомих інститутів забезпечення соціально-економічного розвитку країни. У період економічних перетворень потребують підвищення дієвості механізмів формування бюджету пенсійного фонду та забезпечення достатнього рівня його фінансової стійкості. Структурні перетворення системи пенсійного забезпечення країни повинні здійснюватися з урахуванням функціонуючої моделі соціально-економічного розвитку і досвіду країн з розвинутою та трансформаційною економікою. Підходи даних країн до формування бюджетів пенсійних фондів є важливими з позиції необхідності забезпечення збалансованості бюджету пенсійного фонду завдяки їх багаторічному досвіду прогнозування надходжень та видатків до зазначеного цільового фонду страхування. Від вираженої фінансово-бюджетної політики значним чином залежать темпи економічного зростання, обсяги залучених страхових внесків та, відповідно, рівень пенсійних виплат. У процесі розвитку фінансової системи країни доцільним є поглиблення взаємозв'язку між системами пенсійного забезпечення та медичного страхування.

Література: 1. Фінанси України: інституційні перетворення та напрямки розвитку: монографія / за ред. І. Я. Чугунова. – К.: ДНУ АФУ, 2009. – 848 с. 2. Pensions at a Glance 2011: Retirement-income Systems in OECD and G20 Countries, OECD Publishing [Electronic resource]. – Access mode: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2011-en. 3. Pensions at a Glance Asia/Pacific 2011, OECD Publishing [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.oecd.org/countries/philippines/49454618.pdf>. 4. Ставки податку з доходів фізичних осіб в деяких країнах світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ExcitingFinance.com>. 5. Бондарук І. С. Організація систем пенсійного забезпечення в зарубіжних країнах / І. С. Бондарук // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 7 (121). – С. 36–42. 6. Омелянович Л. О. Вплив реформування пенсійної системи України на соціально-економічний розвиток суспільства: монографія / Л. О. Омелянович, Н. С. Рад. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2012. – 282 с. 7. Козьменко О. В. Соціальне страхування в Україні в контексті пенсійної реформи / О. В. Козьменко, Ю. С. Конопліна // Економіка розвитку. – 2012. – № 2 (62). – С. 19–25.

References: 1. Finansy Ukrainy: instytutsiini peretvorennia ta napriamy rozyvtku: monohrafiia [Finance of Ukraine: institutional changes and development trends] / za red. I. Ya. Chuhunova. – K.: DNU AFU, 2009. – 848 p. 2. Pensions at a Glance 2011: Retirement-income Systems in OECD and G20 Countries, OECD Publishing [Electronic resource]. – Access mode: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2011-en. 3. Pensions at a Glance Asia/Pacific 2011, OECD Publishing [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.oecd.org/countries/philippines/49454618.pdf>. 4. Stavky podatku z dokhodiv fizychnykh osib v deiakyykh krainakh svitu [Income tax rates for natural persons in some countries of the world] [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ExcitingFinance.com>.

5. Bondaruk I. S. O rhanizatsiia system pensiinoho zabazpechennia v zarubizhnykh kraïnah [Organization of pension provision systems in foreign countries] / I. S. Bondaruk // Aktualni problemy ekonomiky [Actual problems of economics]. – 2011. – No. 7 (121). – P. 36–42. 6. Omelianovych L. O. Vplyv reformuvannia pensiinoi systemy Ukrainy na sotsialno-ekonomichnyi rozvytok suspilstva : monohrafiia [Influence of reformatiions of pension system of Ukraine on the social and economic development of society] / L. O. Omelianovych, N. S. Rad. – Donetsk : DonNUET, 2012. – 282 p. 7. Kozmenko O. V. Sotsialne strakhuvannia v Ukraini v konteksti pensiinoi reformy [Social insurance in Ukraine in the context of the pension reform] / O. V. Kozmenko, Yu. S. Konoplina // Ekonomika rozvytku [Economy of development]. – 2012. – No. 2 (62). – P. 19–25.

Інформація про автора

Тонкопрядов Євген Олександрович – аспірант кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету (02156, Україна, м. Київ, вул. Киото, 19, e-mail: evgen_kiev@ukr.net).

Інформація об авторе

Тонкопрядов Евгений Александрович – аспірант кафедри фінансов Київського національного торговельно-економічного університету (02156, Україна, г. Київ, ул. Киото, 19, e-mail: evgen_kiev@ukr.net).

Information about the author

Ye. Tonkopriadoy – postgraduate student of Finance Department of Kyiv National University of Trade and Economy (19 Kioto St, 02156, Kyiv, Ukraine, e-mail: evgen_kiev@ukr.net).

Рецензент

*докт. екон. наук,
професор Назарова Г. В.*

*Стаття надійшла до ред.
19.09.2013 р.*

